

A prágai E. F. Burianszínház

(Részlet)

A Burian színház színpadi kísérletei és stílusa a modern európai színjátszás terén Piscator kísérlete mellett a legjelentősebb színházforradalmi eredmény. Nem véletlen, hogy a német összeomlás után a berlini haladó színjátszás Prágában lel otthont. A feltételeket ehhez a cseh demokráciában kialakult haladó öntudat szabta ki.

E. F. Burian – ugyanúgy, mint Piscator – a hagyományos színházi felfogás alapjainak a tagadásából indult el. Tagadja, hogy a színpadra vitt mű szent és sérthetetlen. Tagadja, hogy a színház alapja üzleti. Tagadja a sztárrendszert. Burian is, mint Piscator, lebontja a színpad, a színész és közönség közt meredő láthatatlan falat. A színház egyforma arányban befolyásol és tanít, mint amennyire politika és művészet. Céljaira mindent felhasználhat: koreográfiát, filmet, hangkórust, zenét. Burian maga színházát avantgardista színháznak nevezi. A „művészet” az avantgardizmusban Buriannál új értelmet nyer. Szerinte a hagyományos kultúra irányítói az általuk kiszolgált politikai irányok célzatának megfelelően művészet helyett már csak „szatócsárut” adnak, s az igazi művészet, az igazi kultúra ellenük szól. Ezért az avantgardizmus a haladó politikai szemléletek s a művészet és kultúra összefogása. A német dadaisták sorából kivált s a szocializmusig elért művészeti újítók a polgári formákat vették célba és közben elvették a lényegét. Burian, aki a szocialista élettartásból indul ki, a lényegét, a művészetet teszi magáévá. Nem tagadja a „rég művészetet”, hogy „új művészetet” igazolhasson, hanem úgy véli, hogy minden, ami valóban művészi, az a haladást szolgálja, ezért tehát meg kell védeni. Megállapítja, hogy a színház, mert a társadalmon belül hat, azzal a társadalmi réteggel tartozik kötelezettséget vállalni, amely kétségtelenül a haladás irányában nyilatkozik meg. A művészetnek nem a haladásért való kiszolgáltatását elveti. „A modern ember – mondja – szolgál, de nem kiszolgál.”

Az avantgardista színház első és fő parancsa szerinte: hűség a valósághoz. Csak a valóság teremt kapcsolatot színpad és néző között. A valóság szolgálata egyben tisztogatás is: a hazugság eltávolítása. Ez a munka már a színház elemeinél megkezdődik. Ki kell dobni a hazug színeket nyújtó festékestégelyeket, a hazug környezetet ábrázoló kullisszákat, a hazug világot mutató színházgyári kellékeket. Az új Színház témái az emberi és a társadalmi, az egyéni és a közösségi élet konfliktusai. [...]

Burian rendezési eszközei: fény, zene, mozgás, szín, vetítés, film. Különösen jelentős a zene szerepe, amely nem „kíséri” a darab cselekményét, hanem a cselekmény ütemét határozza meg. A színpadon elhangzó szó sem tisztán a fogalmak továbbítását szolgálja, hanem zenei a kiértékelése s elsősorban a „voice band”-ben, a hangkórusban nyer jelentőséget. A hangkórus recitativói – a zenével együtt – egészen újszerű hatásokat keltenek: állandó fűtöttségben tartják a játék akusztikáját. A cselekmény vonalát, hullámvázát, a játék vizuális megjelenését ritmikus mozgás fűzi össze. A keret, a színpad – kép, mely akár csak Meyerholdnál, nem naturalista környezetábrázolás, hanem realista helyzetjellemzés. A színpadi teret színek töltik be, a színek jellemeznek. Az előbb említett Kicspera-darabban például három özvegy lép fel: a fiatal, kikapós arca majdnem karmin pírban ég, az irigy, idősebb özvegyé zöldessárga, az ájtatosé mézsfehér. Ruhájuk, fejken-dőjük, harisnyájuk, cipőjük, kesztyűjük fekete. A színek, ahol az szükséges, szimfóniává nőnek, aminek ritmusát a fényhatások adják. [...]

(1937. 7–8.)